

DATE NOI ÎN LEGĂTURĂ CU RĂSCOALA ȚĂRANEASCĂ DIN TRANSILVANIA DIN ANUL 1784 *

de CORNELIU CIMPEANU

Între evenimentele care au contribuit la ridicarea țăranilor, în toamna anului 1784, a fost și conscripția militară din vara aceluși an. Alarmată de planul împărătesei Ecaterina a Rusiei de a împărți Imperiul Otoman și de a crea un regat al Daciei între Rusia și Turcia, Curtea din Viena luă măsuri de prevenire a unui eventual conflict și hotărî întărirea granițelor de răsărit ale imperiului austriac. În acest sens împăratul Iosif al II-lea ordonă autorităților militare din Transilvania, la 31 ianuarie 1784, conscripția militară în satele din vecinătatea regimentelor grănicerești. Conscripția a fost însă mereu aminată pînă în vară, cînd autoritățile militare hotărîră, în sfîrșit, în iunie, să înceapă operațiunile de conscriere. Cu toate că conscripția avea un caracter limitat, vestea a fost primită cu mari speranțe de masele țărănești iobage din toată Transilvania. Ea deschidea perspectiva eliberării țăranilor din iobăgie și crearea unei situații asemănătoare cu a celor din satele regimentelor grănicerești din nordul, estul și din sudul Transilvaniei. Mulțimile țăranilor porniră de pretutindeni cu însuflețire spre centrele militare de conscripție să se înscrie la oaste și să primească arme. Numai la Alba Iulia se înscriu în decurs de o lună un număr de 81 sate ¹.

Dîndu-și seama de pericolul ce-l reprezintă înarmarea țăranilor, care începură a nu mai da ascultare stăpînilor de pămînt, nici să îndeplinească prestațiile iobăgești, tocmai în toiul muncilor de vară, și să amenințe pe moșieri cu împărțirea pămînturilor, nobilimea intervine la guvernii, care, la rîndul său, face demersuri la comandamentul militar pentru sistarea imediată a conscripției și înlăturarea pericolului

* Comunicare prezentată la prima sesiune metodică-științifică interregională a S.S.I.F. care a avut loc la Sibiu, între 11—13 decembrie 1960.

¹ C. Daicoviciu, St. Pascu, V. Cheresteșiu, etc. *Din Istoria Transilvaniei*, vol. I, ed. II, București 1961, p. 264—265.

ce se vestea zi de zi, tot mai amenințător¹. Un raport din 23 august al tablei comitatului Hunedoarei arată că în acest timp „securitatea publică a ajuns în așa stare încît de nu se vor lua măsuri la timp, din această mică scinteie are să se ațite un mare incendiu“². Autoritățile nu s-au înșelat. Peste două luni va izbucni în Munții Apuseni marea răscoală țărănească sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan. În urma rapoartelor alarmante ale autorităților comitatense, comandamentul militar a sistat acțiunea de conscripție.

Sistarea conscripției a dat naștere unei agitații și confuzii generale în satele din sudul Transilvaniei. Țăranii n-au vrut să dea crezare măsurilor de sistare nici după ce acestea au fost aduse la cunoștință în mod oficial prin solgăbirai și prin preoți, și ziceau că ele nu pornesc de la împărat, ci de la nobili, că este o uneltire a nobililor împotriva țăranilor iobagi. Pregătirile pentru plecarea la Alba Iulia au continuat în unele sate și după ce s-a dat citire dispozițiilor de sistare a conscripției.

Îngrijorarea nobilimii din comitatele din răsăritul Transilvaniei, din secuime, precum și din comitatul Făgăraș, a fost cauzată încă de un fapt, puțin cunoscut pînă acum, anume de coborîrea din munții de către Moldova a unor haiduci care, la un moment dat, amenințau să ridice împotriva autorităților feudale și împotriva nobilimii toată populația acestor ținuturi. Măsurile energice și controlul riguros, inițiat de autorități cu privire la paza graniței dinspre Moldova și a drumurilor din interiorul comitatelor, au zădărnicit această mișcare. Solgăbiraii trimiteau cu regularitate rapoarte la centrele comitatelor, arătînd că în circumscripțiile lor nu s-au semnalat tulburări și că pericolul se stinge treptat³.

Răscoala țărănească dezlănțuită în Munții Apuseni la sfîrșitul lunii octombrie 1784 a cuprins în scurt timp o arie ce se întindea de-a lungul versantului estic al munților, pătrunzînd cu repeziciune în comitatele Alba de Jos, Zarand, Hunedoara, Arad, cu răsfrîngeri asupra comitatelor Turda, Cluj, Bihor, amenințînd să se extindă și asupra celorlalte comitate din Transilvania. Nemulțumirile erau vechi pretutindeni, încordarea puternică și nu lipsea decît semnalul ca satele să

¹ Atmosfera de revoltă ce a luat naștere în vara anului 1784 reiese din relatarea unei scrieri contemporane: „...Cauza pentru care alergau ei acum la arme cu grămada și de bună voie (spontaneique), nu era dragostea de călănie... ci numai pentru aceea alerga ei acum atît de voioși și pe întrecute, pentru că cine știe în ce chip, se umpluseră de speranță cum că, prin această conscripție vor scăpa nu numai din starea lor de iobăgie, dar vor cîștiga și pămînturile ce le posedă acum și li se va ușura și contribuția“. Iar mai departe aceeași publicație contemporană, reproducînd conținutul raportului din 23 august al tablei comitatului Hunedoarei, spune: „...tulburarea născută din cauza conscripției din Hațeg și Alba a ajuns pînă acolo, încît acuma țăranii vorbesc pe față, în public și pretutindenea despre începerea uciderilor, jafurilor și aprinderilor; dregătorii nu-și mai pot îndeplini dregătoria. Perceptorii regești nu știu cum vor strînge darea...“ (în A. Papiu Ilarianu, *Tesauru de monumente istorice pentru Romînia*, tom. III București 1864, p. 389—390).

² *Ibidem*, p. 390.

³ Arh. St. Cluj, *Arhiva comitatului Alba de Sus*, Documentele din iulie—august 1784.

se ridice împotriva stăpînilor de pămînt, pînă în ținuturile cele mai depărtate.

Autoritățile de stat au început urmărirea țaranilor bănuiți de sentimente ostile, încă din primele momente ale izbucnirii răscoalei, căutînd, acolo unde se arătau semne de revoltă, să le înăbușe în fașă. În acest scop guvernul a emis mai multe circulare adresate atît autorităților, cît și țaranilor răsculați. În ziua de 8 noiembrie, la cîteva zile după izbucnirea răscoalei, guvernul adresează autorităților comitatense, orășenești etc., o circulară prin care funcționarii sînt solicitați, sub grea răspundere, să nu-și părăsească posturile și să urmărească cu strictețe mișcările țaranilor, să adune armele de la cei suspecti, și totodată să interzică vînzarea prafului de pușcă și a plumbului. Dispoziția mai prevede controlul strict al persoanelor străine și legătura permanentă între diferitele oficialități. O clauză strecurată în circulară demască în chip grăitor venalitatea slujbașilor oficiali: pentru a nu provoca și altfel de tulburări în starea de adîncă încordare în care se afla țara, circulara prevede, sub gravă pedeapsă, ca funcționarii să se rețină de la orice stoarcere ilegală de bani, fie pentru sine, fie pentru țară¹.

Răscoala țărănească luînd proporții, guvernul publică, la 11 noiembrie 1784, o nouă circulară, prima din seria circularilor adresate țaranilor, în care, după ce înfierează pe cei care s-au lăsat amăgiți de unii „voitori de rău și căpetenii... ce se numesc vătăfi sau povățuitori“, îndeamnă pe țărani la supunere „ca fiește care în liniște casa sa să și-o chivernisească“, iar doleanțele să și le aștearnă în fața guvernului, care „fiestecăruiă“ îi va „sluji“ dreptatea, (ca și cum țărani n-ar fi fost lămurii îndeajuns de justiția ce li se servește). În caz contrar autoritățile vor recurge la cele mai drastice măsuri și va „înfrina“, „cu silnică și armată mîna, prin mulțimea cătanelor“, pe toți aceia care nu se vor „pleca acestii porunci“².

În circulara a doua adresată țaranilor, purtînd data de 18 noiembrie, guvernul făgăduiește „frumoasă răsplătire în treizeci de florinți ungurești“, acelor care ar denunța pe instigatorii la răscoală, și totodată amenință satele care ar da crezare „minciunilor“ și „dezmîntărilor“, cu pedeapsa tragerii în țepă a birăului satului „cu trei lingă sine“³. Circulara următoare din 22 noiembrie îndeamnă pe țărani la supunere față de slujbașii oficiali și la îndeplinirea robotei⁴.

A patra circulară adresată răsculaților este din 23 noiembrie și îndeamnă la trădare. Guvernul promite, „așa prea cu mare milă“ (sau perfidie), să dea „trei sute de galbeni cînste sau cum se zice colac“, aceluia care „pre unul sau altul din corifei, adică dintr-aceia care sînt căpetenii și îndemnători“ „îl va prinde și prins îl va da înainte“⁵.

¹ Virgil Sotropa, *Contribuții la istoria revoluției lui Horia*, în „Anuarul Institutului de Istorie Națională“ vol. V, Cluj 1930, p. 161.

² *Ibidem*, p. 163.

³ *Ibidem*, p. 168.

⁴ *Ibidem*, p. 169.

⁵ *Ibidem*, p. 170.

Această dispoziție era îndreptată împotriva conducătorilor răscoalei, împotriva lui Horea, Cloșca, Crișan și a „căpeteniilor“ mai de seamă. Ultima ordonanță, din 30 noiembrie, acordă răsculaților amnistie generală și ordonă tuturor să se întoarcă pe la casele lor¹.

Alături de aceste circulare, „patente“, „rescripte“ — cum le numea guvernul — autoritățile comitatense, scăunale, orășenești etc. au emis și altele. Au fost date dispoziții oficiale ca să se ia seama „la vorbele rominilor“, iar cei suspecti să fie denunțați autorităților pentru a fi trași la răspundere. Orice cuvinte rostite de cineva în legătură cu răsculații, sau numai simplele bănuieli că ar fi fost spuse, erau drămuite și interpretate ca o manifestare de adeziune la răscoală, faptul în sine constituind un motiv îndeajuns de temeinic pentru autoritățile judecătorești, ca omul implicat să fie trimis la închisoare.

Aceasta este atmosfera ce se desprinde din documentele analizate în cele ce urmează.

* * *

În luna ianuarie a anului 1785, au avut loc în Făgăraș, la tabla continuă (unul din forurile judecătorești comitatense), interogatoriul lui Popa Radul Neagoș și al lui Bucur Roșca, prinși amândoi la Voldorf și acuzați de a fi rostit cuvinte împotriva nobilimii, și de a fi considerat, prin atitudinea lor, (cazul lui Radul Neagoș,) patentele imperiale îndreptate împotriva răsculaților. Ei au fost arestați la 14 decembrie 1784 și trimiși la închisoarea din Făgăraș, unde au fost ținuți pînă la 10 ianuarie 1785. Lui Radul Neagoș i s-au adus două acuze: 1. — că ar fi îndemnat pe țărani din Voldorf în vara anului 1784 de a se duce la Alba Iulia, pentru a se înscrie în armată, deși el cunoștea ordinul guvernului, prin care conscripția militară a fost sistată; 2. — că, în timpul răscoalei din toamna anului 1784, Radul Neagoș ar fi negat în fața țăranilor valabilitatea patentelor împărătești îndreptate împotriva răscoalei, afirmînd că acelea nu sînt de la împăratul, ci numai de la nemeși².

Din interogatoriul la care a fost supus Popa Radul Neagoș, aflăm că acesta, înainte de a fi preot, se numea numai Radul Neagoș; după ce s-a făcut preot (înainte cu vreo 20 de ani, la București), numele i s-a schimbat în Popa Radul Neagoș. Acum era ajutor pe lîngă popa Samuilă și popa Nicodim din Voldorf și era iobagul baronului

¹ N. Densușianu, *Revoluțiunea lui Horia în Transilvania și Ungaria 1784—1785*, București 1884, p. 370. În ordonanța din 30 noiembrie se amintește că în circulara din ziua de 22 noiembrie s-a acordat amnistie generală răsculaților. Confruntînd cele două acte, se constată, după cum arată și N. Densușianu (*op. cit.* p. 370. nota 1), că în circulara din 22 noiembrie nu se vorbește de nici un fel de amnistie.

² Arh. St. Cluj, *Arh. comitatului Alba de Sus*, anul 1784, document neclasificat, die 28 X — bris: („...Cu prilejul publicării patentelor îndreptate împotriva răscoalei de acum a rominilor, Radul Neagoș, alias Popa, din Voldorf, ar fi spus țăranilor să nu le dea crezare, pentru că acelea n-ar fi de la împăratul, ci numai de la nemeși“).

Adam Henter. Era în vîrstă de 44 ani, căsătorit și avea trei copii. Deoarece încercarea țăranilor din Voldorf, din vara anului 1784, de a se duce la Alba Iulia pentru a se înscrie în armată, era cunoscută de autorități, anchetatorii de la tabla continuă din Făgăraș, cercetînd temeiurile primei acuze de care era învinovățit Popa Radul, și de a găsi și antecedentele stării de spirit încordate din Voldorf, au pus acuzatului mai multe întrebări. Din interogatoriu reiese că autoritățile judecătorești considerau evenimentele petrecute în timpul verii, legate de acțiunea de conscripție militară, ca o manifestare de răzvrătire a țăranilor din Voldorf, care a contribuit la adîncirea stării de încordare din timpul răscoalei și care ar fi putut da naștere unei situații și mai grave, dacă aria răscoalei s-ar fi extins. (De altfel problema conscripției militare nu era cu totul abandonată; împăratul nu o anulase, astfel că speranțele țăranilor de a scăpa pe această cale din iobăgie, erau vii și însăși scînteia răscoalei izbucnite la 1 noiembrie 1784 a fost în strînsă legătură cu o încercare a țăranilor din Munții Apuseni de a se înscrie la oaste)¹.

La întrebarea pusă lui Radul Neagoș de anchetatori, dacă a avut loc la Voldorf vreo conscripție militară, acuzatul a răspuns: „Am auzit astă vară, încă în ziua următoare (după ce a fost adusă la cunoștință vestea despre conscripția militară), că... locuitorii satului s-au adunat și au dat mîna cu judele satului, că și ei voiesc să fie cătane și ca atare să trimită și ei delegați la Bălgrad“². Din cîte știe însă Popa Radul Neagoș, satul n-a trimis nici o delegație la Alba Iulia,³ și nici cine ar fi fost inițiatorul hotărîrii satului de a se înscrie la oaste nu știe. A venit apoi dispoziția pentru sistarea conscripției, care a produs tulburare între țărani. Întrucît anchetatorii n-au reușit să stoarcă de la Popa Radul Neagoș mărturia așteptată de ei, că el ar fi îndemnat pe țărani să meargă la Alba Iulia, tabla continuă a chemat, pentru cercetări, la Făgăraș, și pe ceilalți doi preoți din Voldorf, pe popa Nicodim și popa Samuilă. Interogarea lor a avut loc la 6 zile după anchetarea lui Radul Neagoș, la 10 ianuarie 1785. Relatarea popii Samuilă, la care s-a asociat și celălalt preot, este deosebit de interesantă pentru cunoașterea împrejurărilor în care s-a adus la cunoștința țăranilor ordinul de sistare a conscripției militare și reacția pe care a provocat-o în rîndurile lor:

„Venind, încă în timpul verii, pe vremea secerișului, solgăbirăul Donáth — a declarat popa Samuilă — a adus la cunoștință ordinul, potrivit căruia toți sătenii să rămînă în pace pe la casele lor, să-și slujească stăpînii de pămînt, iar închipuirea ce și-o făcuseră cu milităria și intenția de a se duce la Alba Iulia, să le lase în pace. Toate acestea fiind aduse la cunoștința tuturor, într-o duminică dimineată, am auzit

¹ C. Daicoviciu, Șt. Pascu, V. Cheresteșiu, etc., *op. cit.*, p. 265.

² Arh. St. Cluj, *Arh. comit. Alba de Sus*, anul 1784, (doc. neclasificat, v. nota 11, die 28 X-bris).

³ *Ibidem*, Întrebarea anchetatorilor: „Pleacă-a cineva la Alba Iulia?“. Răspunsul lui Popa Radul Neagoș: „După cîte știu nimenea nu s-a dus“.

încă, în după amiaza aceleiași zile, cum se frământă țăraniii între ei, și cum își cereau unii altora mina. Mai târziu, apoi, fiind timpul, ducându-mă cu cartea la biserică, la vecernie, și vrind să trec pe lângă sătenii adunați în uliță, aceștia îmi cerură să dau mina cu ei. I-am întrebat pentru ce? Ei îmi răspunseră: pentru ca să mă duc și eu cu ei la Alba Iulia, să fim toți cătane și să ne facem slobozi. Le-am spus că așa ceva nu fac, (deoarece) poruncile date de știre dimineța nu cuprind așa ceva, la care Bucur Oprea Neagoș luându-mi mina cu forța, îmi spuse: — Dacă ești hotărît să nu vii, atunci va veni cu noi popa Radul Neagoș... (iar tu) să rămii popa nemeșilor. În timpul vecerniei, sosind și de la episcopul nostru porunca am adunat în ziua următoare, cu ajutorul gocimanului, satul întreg și, aducînd la cunoștință în fața tuturor această dispoziție, le-am spus sătenilor pe față: iată că nici domnul episcop nu poruncește așa cum socotise și vorbise în ziua de ieri satul. Popa Radul Neagoș îmi ceru apoi porunca și, precum mărturisește și popa Nicodim, a zis sătenilor: — «O, nu-i vorbă de nici o împiedicare și ... de amendă în această poruncă, puteți merge fără teamă la Bălgrad, împodobindu-vă chiar sărbătorește pentru aceasta»¹.

Opoziția preotului satului, a popii Samuilă, apoi, ca o confirmare a sistării conșcripției, „porunca” primită în aceeași seară de la episcopul Ghedeon Nichitici, au frinat inițiativa țăranilor din Voldorf de a se mai duce să se înscrie la oaste. Atitudinea celor doi preoți titulari din sat și a episcopului reflectă, și aici, atitudinea generală a clerului în preajma și în timpul răscoalei lui Horea. Între preoți s-au manifestat două tendințe: preoții săraci ai satelor, confundîndu-se social în masa țăranilor, au făcut adesea cauză comună cu ei. Ridicîndu-se ceva deasupra, ca nivel cultural și avînd o ascendență morală asupra țăranilor, atitudinea lor cîntărea mult în aceste frământări². Clerul mai înalt însă, cu o situație socială și economică mai ridicată, a avut o atitudine deschis ostilă față de mișcările țărănești, fapt resimțit încă în vara anului 1784, în timpul evenimentelor premergătoare răscoalei. În toamnă, participarea clerului înalt la potolirea mișcărilor țărănești ia forma unei acțiuni sistematice. Considerațiile acestea sînt valabile, după cum am mai spus, și în cazul preoților din Voldorf, unde atitudinea lui Popa Radul Neagoș, net alătura de țărani, era contrabalansată de ceilalți doi preoți titulari, docili poruncilor oficialităților și episcopului. Aceștia s-au desolidarizat de masa țăranilor, care i-au calificat drept „popi ai nemeșilor”. Textul de mai sus ne mai dezvăluie și un vechi obicei: datul miinilor, ca un simbol al legămîntului, care angaja pe țărani la solidaritate în vederea unei acțiuni comune.

Al doilea cap de acuză ce i s-a adus lui Radul Neagoș de către slujbașii de la tabla continuă, în interogatoriul ce a avut loc la 4 ianuarie 1785, a fost în legătură cu patentele împărătești îndreptate îm-

¹ Arh. St. Cluj, *Arh. comit. Alba de Sus*, doc. din 29 dec. 1784.

² D. Prodan, *Răscoala lui Horia în comitatele Cluj și Turda*, în „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, vol. VII, Cluj 1939, p. 298.

potrivă răsculaților. Procesul verbal al anchetei consemnează următoarele întrebări puse acuzatului, precum și răspunsurile acestuia :

*Întrebări :**Răspunsuri :*

- „Auzit-ai citindu-se patentele trimise împotriva răscolei de-acum a țărănilor români ?“
- „Ai înțeles acele scrisori ?“
- „Care era înțelesul lor ?“
- „Și de la cine crezi că erau patentele acelea ?“
- „Crezi că ele au fost de la Guberniul Crăiesc și de la înălțatul nostru împărat ?“
- „Cine a fost cel care a zis că acele patente n-au fost de la înălțatul împărat, ci de la nemeși ?“
- „Nu tăgădui pentru că tu însuși ai spus “I

- „De vreo trei ori le-am auzit, citite de domnul solgăbirău al nostru și le-am adus la cunoștință și eu de vreo două, scrise în limba română“.
- „Le-am înțeles“.
- „Ca fiecare să trăiască în pace“.
- „De la Înaltul Guberniu Crăiesc au fost scrise“.
- „Cred“.
- „Nu știu“.
- „N-am spus. Poate să vină chiar domnul solgăbirău, care a adus la cunoștință patentele, și să-mi spună în față. Aceasta nu mi se poate imputa“.¹

Firește, Radul Neagoș n-ar fi avut curajul să vorbească despre faptele de care era acuzat, în prezența solgăbirăului, dar nu este exclus să le fi rostit în fața țărănilor, mai ales că atitudinea lui o cunoaștem din interpretarea ce o dăduse, în vara anului 1784, dispozițiilor de sistare a conșcripției militare. Referindu-se la conținutul patentelor guberniului, Radul Neagoș spune că înțelesul uneia din ele era „ca fiecare să trăiască în pace“. Se referă probabil la una din circularele emise la 11 noiembrie sau la 30 decembrie 1784. Faptul că de vreo trei ori auzise citindu-se de către solgăbirău patentele guberniului și că el însuși, Radul Neagoș, adusese la cunoștința țărănilor două circulare de acestea, scrise în limba română, arată că dispozițiile emise de autoritățile superioare au fost difuzate între țărani în toate părțile Transilvaniei.

În ce privește pe celălalt țăran arestat din satul Voldorf, Bucur Roșca, acuza ce i s-a adus era în legătură tot cu niște cuvinte rostite împotriva nobilimii, în timpul răscolei. Bucur Roșca, poreclit Veres, cum se arată în document, era păcurar, născut la Mucundorf (azi Grănari) și avea vreo 30 de ani. „Nu știu sigur — zicea el — dar aș putea să am treizeci de ani“. După ce păzise cîtăva vreme oile și caprele unor nemeși din secuime, din Trei-Scaune, el a venit, după sărbătoarea Sft. Mihai, la Voldorf, unde avea o soră mai mică măritată după țăranul Filip Crăciun. Venise pe jos din Trei-Scaune și, ajungind la Rupea, a fost prins (poate înfățișarea lui sărăcăcioasă va fi atras atenția unor locuitori de acolo, care l-au dus la vice-judele local) și, pe motiv că nu avea la el scrisoare de trecere, „passus“, a fost trimis la închisoare.

¹ Arh. St. Cluj, *Arh. comit. Alba de Sus*, an. 1784, (document neclasificat, die 28 X-bris, mărturia lui Popa Radul Neagoș).

În răstimpul celor cinci zile cît a stat în „arest“, Bucur Roșca a trimis vorbă cumnatului său la Voldorf, care a și adus scrisoare la Rupea, pe baza căreia arestatul a fost eliberat, plătind cinci șustaci drept „bani de prinsoare“. Bucur Roșca a rămas la Voldorf pînă prin decembrie, cînd a fost din nou arestat și trimis, de astă dată împreună cu Popa Radul Neagoș, despre care s-a vorbit mai sus, la temnița din Făgăraș. Bucur Roșca era acuzat de faptul că „...într-o duminică a spus, în stare de beție, în timpul slujbei bisericesti, că acum ar fi momentul potrivit ca (satul) să pornească asupra nemeșilor, pentru că în biserică sînt toți adunați laolaltă“¹.

Interogată la 4 ianuarie, o dată cu Radul Neagoș, Bucur Roșca recunoscuse faptul, că în acea zi a beut „niște vinars“, preț de două polturi, la Grigore Szepeși, dar nu-și aduce aminte să fi rostit astfel de vorbe.

De remarcat este faptul, că nobilii, vorbind despre țărani, pe care îi desconsiderau cu o ură neascunsă, îi calificau cu cele mai înjositoare epitete, tîlhari (latrones), bețivi, făcători de rele, și toate acțiunile lor erau considerate ca o manifestare a stării lor de inferioritate și a lipsei de cultură. Ei nu voiau să vadă, cu atît mai puțin să recunoască adevărul, că toate mișcările țărănești aveau adînci cauze sociale, că erau generate de dorul unei vieți mai omenești; iar faptul că ele erau îndreptate împotriva nobilimii, arată că aceasta era vinovată de starea de decădere în care zăceau masele țărănești iobage. Apelativele amintite sînt și ele o manifestare a atitudinii de clasă a nobilimii.

În urma interogării preoților Samuilă și Nicodim din Voldorf, la 10 ianuarie, cînd răscoala țărănească încetase de cîteva săptămîni și „ordinea“ era restabilită, cei doi acuzați, Radul Neagoș și Bucur Roșca, au fost eliberați „simpliciter“, după o detențiune de o lună de zile².

Pornirea țaranilor spre răscoală reiese și din cazul țaranului Gheorghe Man din Hașag.

În seara zilei de luni, 29 noiembrie 1784, pe la ceasurile 5, au sosit la Sibiu, trimiși de judele satului din Hașag, din scaunul Mediaș, țaranii Gheorghe Man, Vasilie Stoie și Tudor Frățici, ca să vîndă în piața orașului dijele de porumb. Ei traseră peste noapte la birtul lui Andreas Sattzendörfer, care era și armurier de meserie, în ulița numită *Unter Fiengerlings Stiege*, unde erau cunoscuți de mai demult, poposind acolo ori de cîte ori veneau la Sibiu. Acolo se aflau, în „cvartir“, mai mulți soldați, între care și unul cu numele Ion Coman din compania de pedestrași din Ruși, de lingă Sibiu, care, la sosirea țaranilor, se afla culcat pe un pat, și auzi toată convorbirea acestora. Țaranii se cinstiră cu vin și venind vorba, între altele, despre răsculați, fură întrebați de jupîneasa Margareta Huberin, mama hangîței, „dacă nu se tem și ei de

¹Arh. St. Cluj, *Arh. comit. Alba de Sus*, doc. din 1781. Punctul de acuză adus lui Bucur Roșca de către anchetatori.

² *Ibidem*, rezoluția tablei continue: „Cum ex hoc examine nihil nisi inconsiderate circa modernos plebis Valachicae tumultus, prolata verba eveniant, captivi simpliciter dimittuntur“.

aceștia“ (de răsculați). Gheorghe Man răspunse : „de ce să ne temem, doar noi nu sîntem supuși (Unterthanen), iar dacă or veni și om vedea nevoia, om merge și noi cu ei“¹ să împușcăm pe domni, să le ajutăm să-i bată, să bem vin și să trăim bine“². La auzul acestor cuvinte Ion Coman s-a ridicat îndată de pe pat, declarînd în fața celor prezenți, că el, fiind soldat împărătesc, nu poate îngădui astfel de vorbe. În urma unui schimb de cuvinte, care l-au infuriat și mai mult pe soldat, acesta îl prinse numaidecît pe Gheorghe Man, îl legă cu mîinile la spate și-l duse, arestat, la postul de gardă al unității sale militare. Din capul locului, atitudinea soldatului Ion Coman este condamnată. Ea nu oglindește însă atitudinea în ansamblu a soldaților din regimentele grănicerești și din alte regimente, care în numeroase cazuri, au dat dovadă de înțelegere și solidaritate cu răsculații.

După predarea arestatului, soldatul Ioan Coman s-a reîntors la birt, unde tocmai sosise și Andreas Sattzendörfer, stăpînul birtului. Acesta, aflînd despre cele întîmplate, luă apărarea lui Gheorghe Man și-i interzise soldatului să poruncească în casa lui. „În astfel de cazuri — răspunse soldatul — eu am mai mult (drept) să poruncesc, decît tine, pentru că eu trebuie să-mi țin jurămîntul“. Stăpînul birtului, plin de furie, trecu în odaia unde se găseau încă tovarășii lui Gheorghe Man, și luă din cui, în prezența lor, două pistoale, pe care, încercîndu-le, spuse : „voi arăta eu cine poruncește în casa asta, și încă astăzi voi împușca pe cineva“. Andreas Sattzendörfer a fost acuzat apoi, că ar fi încărcat pistoalele în fața celor prezenți.

În dimineața zilei următoare a fost arestat și stăpînul birtului și dus la postul de gardă, împreună cu pistoalele încărcate. De aici a fost deferit apoi instanțelor judecătorești civile, care, la 2 decembrie, i-au luat interogatoriul. Acuzatul și-a recunoscut vina de a fi intervenit în favoarea țaranului arestat și de a fi umblat cu pistoalele. La expertiza încărcăturii pistoalelor s-a constatat însă, că pulberea era veche și plumbul de asemenea vechi. Asupra lui Andreas Sattzendörfer a rămas totuși acuza gravă, de a fi călcat porunca dată de oficialități, „ca să se ia seama la vorbele suspecte ale romînilor“³. Arestatul a mărturisit că

¹ Arh. St. Cluj, *Arh. comit. Alba de Sus*, an. 1784. Fasc. 16, Nr. 1036 martora Margaretha Huberin.

² *Ibidem*, Martorul Ion Coman : „Wen die Rauber zu uns kommen solten, so wolle ich auch zu ihnen gehen, dier Herrn — odschiessen helfen prügeln, dur wein austrinken, und gut leben...“ În „declarația sumară“ (Summarische Aussagen) a lui Ion Coman, trimisă de colonelul (Oberst) Graf v. Goltz autorităților judecătorești din Sibiu, faptul este relatat astfel : „Deoarece cei patru țărani romîni amînțiți, au început, între altele, să vorbească despre răsculați, și unul dintre ei ar fi zis, că numai de-ar veni răsculații degrabă, eu m-aș alătura lor îndată, aș putea să beau, să împușc și să bat pe domni“. (Da nun besagte 4 wallachische Bauern unter andere won deien Rebellen zu discourire angefangen, und einer won solchen gesagt hätte, wan nun die Rebellen bald kommen, ich wolle gleich mithalten, ich könnte auch sansten Schüssen und die Herschaften heren prügeln).

³ *Ibidem*, punctul 7 al interogatoriului lui Andreas Sattzendörfer : „Ob const. nicht ewessen dass der Befell ergangen auf der Walachen verdächtiges Roden und thun acht zu haben?“.

el nu cunoaște această poruncă, deoarece aproape tot timpul umblă prin țară și vine foarte rar acasă. Scuza de a nu fi cunoscut dispozițiile autorităților nu l-a scutit însă pe Sattzendörfer de vinovăție, deoarece, potrivit instanțelor judecătorești, chiar dacă nu a cunoscut aceste dispoziții, „ține de datoria fiecărui contribuabil, mai ales în aceste împrejurări imperioase, ca astfel de întâmplări, cum este aceea cu românul arestat, să fie denunțate la forurile superioare...” Acuzatul însă nu numai că nu a făcut aceasta dar a ținut partea țăranului cu pricina, căutând să tănuiască cele întâmplate¹.

Armurierul Andreas Sattzendörfer a fost eliberat totuși, la 16 decembrie 1784, după 17 zile de detențiune.

La 30 noiembrie, adică în ziua arestării sale, a fost supus interogatoriului și țăranul Gheorghe Man (Man Dorde). El recunoscuse acuzaele ce i s-au adus, iar la urmă își ceru iertare pentru greșeala săvârșită. Mărturia lui a fost întărită și de Vasile Stoie și de Todor Frățici, tovarășii săi de căraușie, prezenți la întâmplare.

Gheorghe Man a stat la închisoarea din Sibiu pînă în ziua de 18 decembrie. Între timp, la 16 decembrie, el înaintă comitelui suprem al comitatului Sibiu, Andreas Rosenfeld, o cerere prin care se roagă de iertare pentru cuvintele rostite și cere să fie pus în libertate. „Stau de 17 zile în arest, fără întreținere, împreună cu armurierul, care la 16 a lunii acesteia a fost eliberat, eu însă nu. De aceea vă adresez această rugămintă, ca măria voastră să aibă grijă de mine și să mă elibereze... Toată viața n-am făcut vreo fărâdelege și am fost considerat om cumsecade, care promit că voi rămîne pînă la moarte”². Pentru a veni în sprijinul deținutului, autoritățile sătești din Hașag înaintează forurilor judiciare un „atestat” favorabil, prin care toată comunitatea recunoaște, că arestatul „Man Dorde” a fost un om evlavios, atît ca copil, cît și ca bărbat. Pînă la această dată el n-a fost citat nici în fața celei mai mici instanțe, cu atît mai puțin în fața instanțelor superioare. Contribuțiile către împărat le-a plătit întotdeauna și nu s-a sustras din fața obligațiilor către comună, nici de la căraușiile ce i s-au cerut. Atestatul a fost semnat de judele sătesc Martinus Theisch, împreună cu alți 12 frunțași ai satului Hașag, toți sași. Actul datat la 19 decembrie³, ajunsese în mâinile autorităților judiciare prea tîrziu, după ce avusese loc procesul lui Gheorghe Man și după ce s-a dat sentința de condamnare a acestuia.

Judecarea lui Gheorghe Man a avut loc la tabla continuă a comitatului Sibiu, la 18 decembrie 1784, judecător tabelar fiind Andreas Türi, asistat de 7 slujbași oficiali, iar procuratorul a fost Andreas Kolosi. În pledoaria sa, care oglindește din plin atitudinea necruțătoare a clasei dominante față de țărănimea răscolată, procuratorul Andreas Kolosi, înfățișează pe țăranul Gheorghe Man ca pe un complice cu răscolății,

¹ Arh. St. Cluj, *Arh. comit. Alba de Sus*, an. 1784, fasc. 16, nr. 1036, punctul 8 al interogatoriului lui Andreas Sattzendörfer.

² *Ibidem*, doc. din anul 1784.

³ *Ibidem*, doc. din anul 1784, „Atestat”.

deoarece ar fi intenționat să se alătore acestora. Ținând seama, că „în fărădelegi nu se privește numai fapta săvârșită, ci și voința de a o săvârși“, procuratorul constată, că gândurile lui Gheorghe Man erau inclinate spre „fărădelege“, prin înseși cuvintele rostite de el, deoarece „limba este cheia inimii“. În consecință procuratorul cere ca Gheorghe Man, considerat tulburător al păcii obștești, care, aprobând faptele săvârșite de „niște țilhari răzvrățiți“, se făcuse el însuși „țilhar“, să fie pedepsit, conform legilor, cu pedeapsa aplicată răzvrățiților, adică cu osînda capitală și să fie executat ¹.

Sentința în procesul lui Gheorghe Man a fost rostită în aceeași zi. Pedeapsa cu moartea a fost înlăturată. Făcîndu-se însă culpabil de intenția de a se atașa și de a colabora cu răsculații, care au învăluit principatul într-o răscoală „funestă“, și neținînd seama de ascultarea pe care o datorează împăratului (Terrae Principi) și legilor țării, sentința rostită prevede ca acuzatul să fie pedepsit „cu 50 de lovituri tari de bîtă, care să fie aplicate într-un loc public în decurs de 8 zile, în două etape, adică jumătate din lovituri să le primească o dată, cealaltă jumătate altă dată, drept plidă și spre înspăimîntarea celorlalți“; în sfîrșit sentința prevede, ca acuzatul după ce va fi dat dovadă de îndreptare, să fie pus în libertate ².

Din cazurile relatate pînă aici se desprind cîteva concluzii prealabile, care vor face să înțelegem mai bine relatările documentare ce urmează. Teama de răscoală a ascuțit vigilența autorităților de stat și a nobilimii într-o măsură atît de mare încît, în dorința lor de a stăvili propagarea răscoalei și în alte părți, n-au pregetat să ia măsurile cele mai drastice împotriva țărănilor suspectați de a face cauză comună cu răsculații. Cazul lui Gheorghe Man este elocvent, dar nu unicul în această privință. Antagonismul dintre feudali și țărănimia iobagă reiese pregnant din atitudinea țărănilor amintiți, anchetați, închiși și pedepsiți de asupritorii lor. Mărturia lui Radul Neagoș, care considera patentele emise de guvernii ca o uneltire a nemeșilor împotriva țărănimii, apoi îndemnul lui Bucur Roșca de a porni chiar de la biserică împotriva nobililor și, în sfîrșit, dorința lui Gheorghe Man de a se alătura răsculaților, arată limpede că starea de spirit a țărănilor era în plină fierbere, că iobagii din ținuturile mai depărtate, unde iureșul răscoalei nu ajunsese încă, așteptau cu înfrigurare sosirea cetelor de răsculați, care să dea semnalul ridicării satelor pentru a extinde valul răscoalei și în părțile lor. Întinderea răscoalei făcea să crească speranțele de libertate ale țărănilor iobagi de toate neamurile.

Cît de mult era așteptată sosirea răsculaților romîni în satele mai depărtate, din comitatul Odorheiului, reiese din scrisoarea unui slujbaş, T. (?) Kovacs, care fiind trimis la Bancu raportează nobilului Rafael Cziko vice-judele nobililor din Misentea, despre situația din comuna Bancu: „O dată cu sosirea mea la dînsul (la Gavril Cziko, probabil o rudă a

¹ Arh. St. Cluj, *Arhiva comitatului Alba de Sus*, doc., din 18 dec. 1784.

² *Ibidem*.

vice-judelui amintit, am înțeles bine că aici la Bancu, în zilele acestea iobagul cu numele Iosif Daro, venind de la biserică, a strigat cu voce tare, în auzul multora, cu miinile împreunate sus, cerind de la Dumnezeu să aducă pe tilharii valahi la ei, (zicînd), că el se va pune îndată în mijlocul lor, apoi va ști el unde, pe cine (să atace) și ce să facă etc. Pentru astfel de vorbe, — spune în continuare în scrisoare — mulți din Odorheiu au văzut închisoarea și scaunul de tortură (deres). Aici, de fapt, nu ne putem teme, dar, cu toate acestea, e bine să muștrăm pe țărani, pentru că în timpul nopții, unii se adună și se sfătuesc între ei, vorbesc în taină etc. Între aceștia se remarcă și Barta sau Czigány Simon...¹ Vice-judele Rafael Cziko înaintă această scrisoare comandantului militar, un locotenent al cărui nume nu îl arată, cerindu-i, „date fiind semnele rele ce se arată“, asistență militară, „care în astfel de împrejurări, nu se poate refuza“. El mai spune că va lua măsurile de rigoare, drept „efective satisfactiune“ împotriva celor recalcitranți și-i va pedepsi cu închisoare sau cu „ceva asemănător“. Într-un post-scriptum al scrisorii, Rafael Cziko aduce la cunoștința comandantului că și la Misentea starea de spirit este tulburată : „Îndată după plecarea noastră din piață (mulțimea) a început numaidecît să vocifereze“².

Din scrisoarea de mai sus reiese că în comitatul Odorheiu, cu populație în majoritatea ei maghiară, situația era încordată, că autoritățile comitatense au închis multe persoane dornice de a face cauză comună cu răsculații romîni, pe care îi așteptau, iar altora le-au aplicat pedepse corporale pe scaunele de tortură.

În scrisoarea citată întîlnim apelativul „tilhari“ dat răsculaților romîni. E foarte puțin probabil ca iobagul Iosif Daro, care, așa cum se spune în scrisoare, cerea de la Dumnezeu „cu miinile împreunate“ spre cer, să aducă pe răsculații romîni pe la ei, să fi denumit astfel pe acei pe care îi aștepta, cu atîta nerăbdare. Dimpotrivă, răsculații romîni reprezentau pentru ei solii dreptății, eliberatorii care le aduceau tuturor mîntuirea din jugul asupririi. În consecință, credem că nu greșim, dacă afirmăm că, în cazul cînd valul răscoalei ar fi ajuns și în secuime, solidaritatea dintre cetele de răsculați romîni și unguri ar fi reeditat, poate cu o intensitate și mai mare, evenimentele ce avuseseră loc la Sîngeorzul Trascăului. Apelativul, amintit mai sus, nu aparține iobagului Iosif Daro, ci slujbașului care redactase scrisoarea. Din conținut, din felul cum prezintă starea de spirit a locuitorilor din Bancu, se desprinde și atitudinea defavorabilă răscoalei, a slujbașul Kovács. Astfel de apelative făceau parte, așa cum s-a mai arătat, numai din vocabularul claselor asupritoare, nu a maselor populare.

Autoritățile comitatului Odorhei priveau cu mare neliniște și tulburările ce se iviseră în imediata apropiere a ținutului lor, la Ferihaza (Albești) și la Hașfalău (Vinători), localități care, în urma reformei admi-

¹ Arh. St. Cluj, Arhiva comitatului Odorhei, Politice, Tabla continuă, doc. din 19 dec. 1784.

² *Ibidem*, Arhiva comitatului Alba de Sus, doc. din 11 dec. 1784.

nistrative a lui Iosif II, au fost încorporate din comitatul Alba de Sus, în comitatul Făgăraș.

Tulburările din Ferihaza au și ele la obirșie conscripția militară din vara anului 1784. Pregătirile de a se duce la Alba Iulia s-au făcut în mod asemănător cu cele din Voldorf, numai că aici, starea de spirit a țăranilor era și mai tulburată. Într-o scrisoare din 9 august 1784, preotul din Ferihaza, popa Stanciul, povestește felul în care a fost constrâns de săteni să se pună în fruntea lor ca să meargă la „Bălgrad“, să se înscrie la oaste și să primească arme. Astfel, el scrie că a venit la Ferihaza un om, care zicea către săteni „că el este cătană“, vestind „că-i poruncă împărătească de scris iobaji la cătane să le dea arme și să scape de iobăgie“. Omul le mai poruncise „să meargă sătenii cu popa împreună, că altmîntrelea nu va fi nimica, ci veți rămînea tot iobaji în veac“. Iar dacă preotul se va împotrivi să meargă cu ei, atunci „să-l lepădați afară din sat, că el popă mai mult nu va fi în țara împăratului“. Dînd ascultare acestor sfaturi, țăranii ceruseră preotului satului, popa Stanciul, să meargă cu dînsii. Preotul însă nu era deloc dispus să ia parte și să conducă chiar o acțiune care i-ar fi putut atrage neplăceri din partea autorităților de stat și a forurilor bisericesti superioare și a încercat să determine pe țărani să renunțe la gîndul lor. Sătenii, neînduplecați,recurseră la amenințări deschise : preotul trebuie să se pună în fruntea lor, căci „almîntrelea nu va fi ca să nu mergi cu noi, că noi te ținem și pe dumneata cu sărăcia noastră de-ți plătim casă și grajd și dăm din iarbă și din toate ce avem ca să poți trăi ; acum și dumneata caută să merji cu noi, au dacă nu-i merje cu noi și din casă afară te-om scoate...“

Ca și în celelalte sate, gîndul care-i zorea pe țăranii din Ferihaza să meargă la Alba Iulia era de a scăpa din iobăgie și de asupririle și abuzurile dregătorilor de la curte : „că noi nu mai putem birui cu slujbele și cu mînăturile domnilor și cu bătăile dregătorilor și prefătușului, care ne bat în toate zilele, că au fost bătut pe Ion Cătană și pe Ion Cînde ; acei doi din bătaie au murit de le-au rămas copiii săraci, și pe noi pe mulți ne-au bătut de ne-au schilăvit...“ Ajunși la capătul răbdării, țăranii din Ferihaza, voiau cu tot dinadinsul să scape într-un fel sau altul de asupririle dregătorilor de la curte, fie prin înscrierea la oaste, sau dacă aceasta nu se poate, atunci dregătorii să fie înlăturați, să fie luați „de pe capetele noastre, că de nu, cată să buiduluim (să pribegim) la alte țări, să ne prăpădim de pe locurile aceste“. ¹

În trei rînduri s-au întilnit țăranii și „birăul“ (judele) satului cu preotul lor, și cu toate argumentele și îndemmurile date de preot : că el nu știe nimica despre înscrierea la oaste, că nu are nici o poruncă de nicăierea în această privință, „dar va-și zice să le lăsați toate, că ce va vrea împăratul va da și vouă și la alții... că nu va fi nimic de acele vorbe“, țăranii rămaseră la hotărîrea lor inițială. Altă dată le arată neajunsurile înscrierii la oaste : „cînd le vine porunca, oamenii caută să meargă la

¹ D. Prodan, op. cit., p. 343.

oaste“ și vor rămâne muierile și copiii plingînd, și iar nu va fi bine de dumneavoastră“; țărani răspunseră că ei se duc ori care ar fi riscurile viitoare, „numai să ne dea arme și să scăpăm de iobăgie“. Pus în fața unei hotărîri atît de ferme a iobagilor, popa Stanciul a fost silit să accepte în principiu, plecarea sa la Alba Iulia, dar numai după ce se va convinge că există cu adevărat ordin cu privire la conscripția militară. De aceea, el îndeamnă pe țărani să trimită o delegație la Sibiu, la guberniu, „ca să vază (dacă) este adevărat au nu este“, ca nu cumva, în cazul cînd știrea conscripției dovedindu-se falsă, „să vă faceți ură cu domnii“, și astfel sătenii să-și atragă asupra lor ponoasele din partea acestora. Dacă nici această soluție nu ar fi cea mai bună, țărani să trimită „carte pe poștă, să vază așa e au nu-s așa, (ca) să știți pe ce să merjeți cu cheltuială pînă acolo“.¹

În cele din urmă popa Stanciul hotărî să cedeze în fața insistențelor țărănilor. Dar, pentru a se putea justifica în fața autorităților civile și bisericești, în cazul cînd ar fi tras la răspundere de a fi participat la acțiunea țărănilor, el cere acestora să se iscălească pe raportul întocmit pare-se chiar de el, „ca să nu puteți tăgădui că nu-i cu voia voastră, dacă o fi cumva să vă dea arme împărătești și să fiți cătane“, pentru că „cu lucrurile împărătești nu e de glumit“. Țărani din Ferihaza, în număr de 81, au semnat raportul preotului Stanciul, punîndu-și amprentele digitale în dreptul numelui lor.² Raportul a fost trimis la Făgăraș, la autoritățile comitatense. Documentele nu mai semnaleză dacă țărani din Ferihaza au plecat sau nu la Alba Iulia, însă dacă s-au dus, au rămas dezamăgiți. Gîndul de a scăpa din iobăgie i-a urmărit și mai tîrziu, în timpul răscoalei țărănești din toamna anului 1784.

La 11 decembrie 1784, Ladislau Sándor, comitele suprem și președintele tablei continue a comitatului Odorheiu, trimite o adresă la Sibiu, prin care aduce la cunoștința guberniului, faptul că, potrivit unor relații demne de încredere, rominii din Ferihaza, din comitatul Făgăraș, au hotărît să trimită trei delegați, iar după alți informatori opt delegați, care să ia legătura cu răsculații romini din comitatul Hunedoarei și Zarand, precum și din alte părți, (*ad perniciosissimam in comitatu Hunyed cum Zarand unito, et alibi grassantem Vallachicam plebem*) cu intenția de a se uni cu aceștia. Mai mult, preotul din Ferihaza, probabil același popa Stanciul, adună bani în acest scop, pentru cheltuielile delegaților. Tabla continuă a comitatului Odorheiu cere ca guberniul și tabla continuă din Făgăraș să facă, fără întîrziere, cercetări în această privință³. În răspunsul trimis la 16 decembrie, semnat de guvernatorul Samuil Brukenthal, guberniul comunică autorităților din Odorhei, să se străduiască să împiedice izbucnirea răscoalei în satul amintit și să ia măsurile necesare pentru prinderea „ațîțătorilor“ la răscoală⁴. Nu putem reconstitui decît foarte

¹ D. Prodan, *op. cit.*, p. 343.

² *Ibidem*, p. 344.

³ Arh. St. Cluj, *Arh. comit. Alba de Sus*, doc. din 11 dec. 1784.

⁴ *Ibidem*, doc. din 16 dec. 1784.

vag stările de lucruri de la Ferihaza, și mai puțin cele din Hașfalău, comune care apar, în unele documente, răzvrătite simultan.

În sensul adresei trimise guvernatorului la Sibiu, autoritățile din Odorheiu intervin și la comitele suprem, Mihail Ahlenfeld, și la tabla continuă a comitatului Făgăraș. Între autoritățile celor două comitate se inițiază o corespondență și colaborare susținută. O altă adresă a comitatului din Odorhei, în care se rezumă și răspunsul lui Mihail Ahlenfeld, la scrisoarea anterioară, a fost trimisă la Făgăraș la 21 decembrie. În ea se arată că autoritățile comitatului Odorhei au primit cu vie satisfacție dispozițiile luate de comitele din Făgăraș și de către tabla continuă de acolo, de a fi însărcinat pe vicecomitele substituit, Steinburg, să facă cercetări la Ferihaza și la Hașfalău, pentru împiedicarea izbucnirii răscoalei țăranilor. În continuare, comitele suprem al Odorheiului promite că, în caz de necesitate, el va da fără zăbavă tot concursul ce i se va solicita. Din adresă mai rezultă că autoritățile din Făgăraș au intervenit pentru a mijloci aducerea unor forțe militare în satele amintite, ceea ce pentru autoritățile din Odorheiu înseamnă un nou prilej de mulțumire, deoarece prezența forței militare în aceste comune, pînă la stingerea totală a tulburărilor, este cît se poate de oportună. În încheiere autoritățile din Odorheiu cer să li se comunice măsurile luate de comitele Făgărașului și de tabla continuă de acolo, pentru ca în caz de necesitate, să le pună în aplicare împreună¹. Oferta de colaborare făcută de autoritățile comitatului Odorhei, a fost bine primită și la Făgăraș², iar colaborarea dintre cele două comitate, în vederea stăvilirii mișcărilor țărănești se întărește și mai mult³.

În urma stabilirii colaborării între cele două comitate vecine, Făgăraș și Odorhei, cointeresate în acțiunea de înăbușire a mișcărilor țăranilor din satele Ferihaza și Hașfalău, au fost trimise detașamente militare, a căror prezență în Ferihaza este atestată și la 12 ianuarie 1785. Numeroși țărani din această comună au fost arestați și trimiși la închisoarea din Făgăraș și anchetați. Deoarece în ultimele săptămîni, după înăbușirea răscoalei lui Horea, pericolul se stingea treptat, se punea problema dislocării detașamentelor militare din Ferihaza⁴.

Aceeași încordare mocnită domnea pe la începutul lunii decembrie a anului 1784 și în satul Rucăr din fostul comitat Alba de Sus. Într-o scrisoare adresată tablei continue a comitatului Făgăraș, sosită acolo la 9 decembrie, (deci scrisă cu cîteva zile mai înainte), nobilul Ștefan Ujvárosi din Rucăr, arată că deși „răscoala periculoasă a răufăcătorilor“ încă n-a izbucnit în aceste părți, totuși țăranii așteaptă cu nerăbdare, pregătiți, momentul prielnic pentru a se deda la acte „periculoase“. În satul Rucăr — relatează același nobil — se află o mulțime de peste 250 de valahi, adunată

¹ Arh. St. Cluj, *Arh. comit. Alba de Sus*, doc. din 21 dec. 1784.

² *Ibidem*, doc. din 26 dec. 1784.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, doc. din 1785. D. Substit. A. V. Comiti de Steinburg, 12 ian. 1785. Exped. 13 ian. 1785.

din mai multe părți (coadunata), pregătită să ia parte la „tristele împrejurări de acum“. Întrucît el, nobilul Ștefan Ujvárosi, se află singur în mijlocul atîtor răzvrătiți, lipsit de orice siguranță, și, fiindcă a mai pățit-o odată, de i-au fost incendiate casele, pe care „cu sudoare“ — zice — că le ridicase „încă din frageda tinerețe“, roagă tabla continuă a comitatului Făgăraș să intervină, să aresteze și să închidă cel puțin șase dintre țărani fruntași din Rucăr, pe cei mai puternici (potentioribus), și să-i acorde astfel sprijin pentru paza bunurilor sale ¹.

Din analiza scrisorii nobilului amintit rezultă că incendierea clădirilor sale a avut loc înainte de răscoală, fapt care nu e lipsit de importanță, deoarece arată că nemulțumirea țăranilor din Rucăr, împotriva stăpînilor de pămînt avea și aici rădăcini mai vechi, iar starea de spirit încordată, din timpul răscoalei le-a dat un nou impuls spre răzvrătire. Incendierea averilor nobiliare, atestată adeseori în documentele dinainte de răscoala țărănească din 1784, precum și după aceea, în toată perioada ce a urmat răscoalei, pînă la abolirea sistemului feudal, este o manifestare a luptei țăranilor iobagi împotriva exploatării și a abuzurilor stăpînilor de pămînt și a dregătorilor de la curțile feudale. Este o formă a luptei de clasă la fel ca și fuga de pe moșiile nobiliare, fiind însoțite, acestea din urmă, adeseori de răz bunări de incendii și chiar de uciderea stăpînilor de pămînt, sau, mai ales, a dregătorilor aflați în slujba acestora.

Scrisorile pline de îngrijorare ale nobilului Ștefan Ujvárosi, care, pe cît se pare, a mai trimis o „plîngere“ asemănătoare autorităților comitatense din Făgăraș ², au găsit — după cum era de așteptat — multă înțelegere la forurile în drept, acestea luînd hotărîrea să intervină în momentul cînd vor afla cele mai mici semne despre vreun „tumulț“ în pregătire și să aresteze trei dintre fruntașii satului (Stärkersten), pe care să-i trimită în închisoare ³.

* * *

Cele relatate pînă aici reflectă starea de încordare care domnea în Transilvania în timpul răscoalei țărănești din toamna anului 1784, în satele unde valul răscoalei nu ajunsese încă să pătrundă. Țărănimea părea ea o mare agitată în adîncuri, în preajma marilor furtuni, iobagii din cele mai depărtate sate așteptau cu nerăbdare apropierea răsculaților porniți din părțile apusene ale Transilvaniei, pentru a se alătura și ei luptei pentru izgonirea și „stîngerea“ nobilimii.

În fața pericolului ce se arăta, autoritățile au luat măsuri încă din primele momente ale izbucnirii răscoalei. Legăturile dintre diferitele unități administrative sînt bine ilustrate de colaborarea dintre autori-

¹ Arh. St. Cluj, *Arh. comit. Alba de Sus*, doc. din 9 dec. 1784.

² Deducția o facem pe baza unui document, din 13 dec. 1784, aflat în aceeași arhivă a comitatului Alba de Sus, în care se spune că nobilul Ștefan Ujvárosi a fost jeluît de țărani cu ocazia incendiarii curților sale — și de suma de 850 florini.

³ Arh. St. Cluj, *Arhiva comitatului Alba de Sus*, doc. din 13 dec. 1784.

tățile din Făgăraș și cele din Odorhei, gata să intervină împreună pentru a înăbuși, încă în fașă, orice tendință spre „rebeliune“ a țăranilor.

O atmosferă grea de suspiciune apăsa pretutindeni ; era suficientă o simplă bănuială de atașament față de răsculați, un singur cuvânt rostît în favoarea lor, ca omul, denunțat, să fie adus în fața instanțelor judecătorești și aruncat în închisoare. Este cazul lui Gheorghe Man din Hașag, al armurierului și birtașului Andreas Sattzendörfer din Sibiu, al lui Bucur Roșca din Voldorf. Este cazul numeroșilor țărani secui din comitatul Odorhei, dornici de a face cauză comună cu răsculații romîni. Dar nici „greșelile“ mai vechi nu erau uitate. Unul din punctele de acuză aduse lui Popa Radul Neagoș a fost în legătură cu participarea sa în vara anului 1784, la inițiativa țăranilor din Voldorf, de a se înscrie la oaste. În cazuri mai grave autoritățile chemau și ajutorul forțelor armate, cum s-a întîmplat la Ferihaza.

Ținînd seamă de atmosfera generală, de dorința maselor de a participa la răscoală și de a o extinde, ne dăm seama cît de inoportune au fost armistițiile încheiate cu forțele reacțiunii, într-un moment de mare avînt al răscoalei, cînd armatele imperialiste, surprinse de evenimente, nu erau pregătite să acționeze cu toată eficacitatea.

Exploatînd credulitatea țăranilor, armistițiile la care au recurs comandanții armatelor împărătești, erau doar un mijloc impus de necesitatea momentului, de a cîștiga timp, pentru ca apoi, trecînd peste orice angajamente luate, să-și pregătească acțiunea de represiune. Iureșul răscoalei izbucnite în toamna anului 1784, n-a mai ajuns să cuprindă și satele din părțile de răsărit ale Transilvaniei. Armatele imperiale au înecat în sînge mișcarea de eliberare a țăranilor.

Datele prezentate în această comunicare nu sînt decît un mănunchi din materialul ce zace încă în arhive și care așteaptă să fie scos la lumină pentru a face mai adîncă, mai amănunțită și mai precisă înțelegerea și semnificația răscoalei țărănești din anii 1784—1785, unul din momentele cele mai dramatice și eroice din trecutul de luptă al poporului împotriva asupririi.